

Most szembesíti Tamás Attila az előző két fejezet eredményeit. Az ösköltészeti csírák és formák vizsgálata során leszűrt esztétikai sajátosságok hierarchiája a költészeti lényeg szempontjából a negyedik fejezetben alakul ki.

Nincs koncepciózus ellenvetésük. Amit ilyen összefüggésben mégis kifogásolunk, a munka helyenkénti vázlatossága. Különösen a negyedik fejezet két utolsó paragrafusát tartjuk odavetettnek. A költői mű „megértésének” folyamata és A költői műalkotás értékproblémái... című alfejezetek bizony kidolgozatlanok. S ezt abban a reményben jegyezzük meg, hogy Tamás Attila visszatér poétikája teljes kidolgozásához, megírja a rendszeres poétikát.

Részletkérdésekben természetesen lehetségesek további ellenvetések, kritikai jegyzetek. Ezek azonban egyáltalán nem érintik az érdembeliséget. Pusztán illusztrációs anyagnak kínálok az alábbi kritikai jegyzetet.

A 227. lapon olvasom: „Hogy mi Weöres *Dob és tánc*ának egyedi-konkrét funkciója? Vagy melyek azok?” Tamás Attila szerint az egyedi-konkrét funkció, a személyes itt jórészt feloldódik az általánosban. Lehetséges a versnek olyan értelmezése, amely szerint nem annyira általános a *Dob és tánc*. Ha *A szörnyeteg koporsója* viszonylatában értelmezzük Weöres vezetés versét, akkor *A szörnyeteg koporsója*-val szemben, ahol a nyelv széthullása, a démonikus rossz erők végső tobzódása a „téma”, a *Dob és tánc* e mélypontról, a széthullott nyelv néhány érintetlen maradt, szűzies eleméből építi föl a nyelv új rendjét e szavak ismétlésével, a ritmussal. Leomlik a világ, fölépül a világ; e két ellenkező irányú folyamatot érzékelteti a két vers, s ilyen értelemben a *Dob és tánc* egyáltalán nem a szavak puszta kombinálása. A versnek föltűnik a személyes, egyedi-konkrét funkciója is, s már nem arra példa, mire Tamás Attila használta.

Érdemileg azonban csak méltányolni lehet Tamás Attila könyvét. A szegényes hazai elméleti irodalomban — a sivatagban — oázis. Sürgetjük és várjuk a szerző újabb munkáit, s örülünk, hogy a debreceni magyar szakos egyetemisták ilyen kiváló elméleti embert hallgathatnak, hogy Barta János távoztával nem szakadt meg ott az elméleti nivó folytonossága. (*Szépirodalmi*, 1973.)

BATA IMRE

Gyergyai Albert: Anyám meg a falum

A nyolcvanéves Gyergyai professzor regényes életrajzának elolvasása után kissé meghatódva, elfogultsággal küszködve veszem kézbe a tollat. Még a kaján olvasók se gondoljanak kritikusai fegyverletételre. Csupán egyetemi francia irodalomtörténeti kollégiumaim jutottak eszembe. Hányszor kerestem (kerestünk) tanácsot, eligazító segítséget — nem lévén más tanácsadó — Gyergyai Albert könyveiben, *A mai francia regény* című ma is érvényes gondolatokat tartalmazó monográfiában, a *Klasz-szikusok* és a *Kortársak* okos tanulmányaiban. „Ez a könyv — *Anyám meg a falum* — nem annyira önéletrajz, mint inkább hódolat a szülőföldnek, az otthonnak, a gyermekkornak, az emlékezés megszépítő távolából” — írja a szerző. A gesztus — hogy egy nagy nemzedék szinte utolsó tagja egyre gyérülő emlékei fölidézésével az emberélet első évtizedeire, a kevésbé látványos, de sorsmeghatározó élményekre tekint vissza — önmagában is figyelemre méltó.

Természetes, hogy a Proust bűvöletében élő Gyergyai Albert visszaemlékezéseinek írása közben sem tud a nagy francia író példájától szabadulni. Érdekes lenne alaposabban megvizsgálni, hogy *Az eltűnt idő nyomában* első két kötetét oly bravúrosan fordító szerző milyen mesterien alkalmazza a prousti módszert: az emlékezésnek az elbeszélés sarkkövévé tételét. A hagyományos életrajz, illetve memoár szigorú kronológiája helyett lazán egymáshoz kapcsolódó emlékképeket és — látszólag — soványka cselekményt kap az olvasó. Valójában nagyon is sok minden történik ebben a könyvben, de ez a történések valamiképpen csak háttérül szolgál. A középpontba az emlékképek, asszociációk, s a hozzájuk kapcsolódó gondolatok kerülnek.

A kivételesen nagy műveltség, a bölcsekedésre való hajlam ad erre magyarázatot. Az olvasmányélmények nagy szerepe mindvégig megfigyelhető, s ebben egy kicsit a halála előtt nagy olvasmányain végigtallózó Benedek Marcell *Hajnaltól alkonyatig* című könyvének visszapillantó bölcességére ismerünk. A primér élmények előadását néha bizony megakasztó hatalmas műveltségtől Gyergyai nem akar (nem is tudna!) megszabadulni. Amikor például a kis somogyi faluból a főváros nagyvilági életébe, kaszinók és orfeumok világába csöppenő Rozika (később Rosanette, majd Rozália) jut az eszébe, röpké értekezést tart a Nanákról, Szapphókról, Kaméliás hölgyekről, no és természetesen ezek irodalom- és művészetbeli ábrázolásáról. Élet és olvasmány, élet és művészet szüntelen egymásbajátságára jó példa az a fejezet, melyben a család bizalmasáról, a szakács- és házvezetőnő magas pozícióját betöltő, a cselédek között különleges rangot kivívó Kalló Etelről olvashatunk. Csodálkozunk kell-e azon, hogy e különös sorsú nő mennyire hasonlít egy másik szakácsnőre, Françoise-ra, aki viszont Proust regényóriásának emlékezetes szereplője.

A szerző a kötet „fülszövegében” egy gyermeklelek „érzelmi nevelését” ígéri. De Flaubert *Éducation sentimentale*-ja sem csupán a főhős „érzelmi” fejlődéséről adott képet. A széles történeti korrajz a XIX. század második fele francia társadalmának egészéről tudósított. A somogyi kisvilág Gyergyai könyvében is szimbólummá, a társadalom szimbólumává válik. Gondoljunk csak a szülőfalu, Nagybjom társadalmi rétegződését megvilágító bevezetőre, vagy a gimnáziumi évek színhelyét, Kaposvárt bemutató *Források* című fejezetre. Az emlékezés szelíd nosztalgiáját itt a történeteszi hitelesség váltja föl. Megdöbbenve olvassuk a kaposvári korzó „kacsalábon forgó úrvilágára” emlékező kegyetlenül igazságos sorokat: „... azon az esti korzón fogamzott meg először bennem az emberi méltóság és megalázottság nagy élménye, egy tört gerincű társadalomé...” — írja Gyergyai. Mennyire azonos élmény, mennyire hasonló indulat mozgatja a volt egri polgármester fiát, Kálnoky Lászlót *Az elsodortak* című vers írásakor! („Újra és újra látom a képet, amely köznapiságával lenyűgöz, / banalításával mellbe vág, szürkeségével lehengerel, / az egri főutcát a század harmincas éveiben”)

Az *Anyám meg a falum* egyik legrokonszenvesebb vonása az őszinteség. Gyergyainak persze igazán nincs szüksége arra, hogy a valósnál kedvezőbb színben mutassa be magát. De egyénisége egészére jellemző a nyíltság, a nyitottság. Gyergyai még azt sem tagadja le, ami utólag szégyenkezésre adhat okot. Nem titkolja például, hogy kezdetben milyen nagy hatással voltak rá a századforduló, századelő érzélgős, érzelmes oporetjei és vigjátékai, divatos, valójában a kispolgári ízlést ki-elégítő írói. (Első elbeszélése még Herczeg Ferenc *Új Idők*jében jelent meg, bár a *Nyugati* iránti rajongása már akkor jelentkezett.) A hatás — szerencsére — csak átmeneti volt. A magyar és világirodalom labirintusait végigjáró tudós ma már enyhe fölényrel s némi szépséggel néz vissza szellemi fejlődésének erre a korszakára. Bárcsak mindenki így tenne!

Mindvégig érdekes, élvezetes olvasmány Gyergyai Albert könyve. A magyar irodalom legjobb hagyományaira épülő, klasszikusok fordítása közben edződött stílus pedig csak fokozza örömlenket. Egy irányzatok, klikkek kicsinyes marakodásán fölülemelkedő nagy tudós gesztusnak is szép könyvét kapta most kézbe az olvasó. Illő, hogy egyúttal annak a magatartásnak is tiszteljük, amely e megnyerő kivitelű kötet lapjairól sugárzik. (*Szépirodalmi*, 1972.)

OLASZ SÁNDOR

Kiss Benedek: Békesség nektek, utak!

Megbékélés? Kiss Benedek második verseskötetében csillapodott volna a teremtő indulat, költészetének értékes alkotórésze?

A fájdalomnak vannak csendesebb hangjai is, különösen akkor, ha önmarcan-goló. Az indulat a dal létrehozása előtti fázisban reked, már csak a csend van,